

Анатолій БАГНЮК
головний редактор газети "Замок"

ПСИХОЛОГІЯ РЕЛІГІЙНОСТІ —

Справжній науковець, сповідуючи широту і масштабність світоглядного горизонту, залишається вірним обраному предмету власного наукового дослідження, бо тільки системний і систематичний аналітичний підхід до об'єкта своїх наукових інтересів, інтелектуальних симпатій забезпечує передбачуваний і бажаний дослідницький ефект, приносить неповторну духовну насолоду від перемоги проникливого розуму над незворушним і незалежним від інтелекту фактом.

За всіма параметрами і вимогами до таких науковців належить кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології нашої академії, докторант кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки Наталія Савелюк. Вона — постійний учасник Міжнародних психолого-педагогічних читань. Цьогоріч цей престижний науковий форум організували Східноєвропейський інститут психології (Україна — Франція), Інститут проблем виховання НАПН України, Психологічний інститут ім. Л.Шукиної, Міжнародна експертна агенція "Консалтинг і тренінг", Західноукраїнський ресурсний центр, Центр розвитку дитини і сім'ї "Європейський", Львівський обласний інститут ППО, Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди за підтримки та з участю Ягеллонського університету (Польща), Global University (Італія — США), журналу "Психологія сьогодні". Читан-

Автор пояснює, що термін "дискурс" у сучасній психології нерідко замінює традиційні поняття "спілкування", "мовлення", "комунікація" з причини загальної переорієнтації психології із номотетичних абстракцій на вивчення унікального функціонування конкретної індивідуальності. У статті вперше характеризується дискурс як соціальне явище, що послуговується системою знаків, насамперед мовних, і позначає реальність, яка перебуває на перетині конструкцій іманентної суб'єктивності та перманентного фактажу об'єктивної реальності. У найбільш загальному розумінні дискурс можна розглядати як "текст у повному контексті", або як активне мовленнєве, знаково-символічне конструювання світу суб'єктом.

Наш науковець дотримується думки, що "дискурсивний поворот" став закономірним наслідком "лінгвістичного повороту", а "нарративний поворот" — складовою частиною "дискурсивного". Тому мова йде не лише про дискурсивну, а про нарративну психологію. Автор робить важливий для себе (а отже і для перспективи власних наукових досліджень) висновок: в межах дискурсивного підходу пріоритет надається політико-ідеологічній проблематиці, серед якої релігійний дискурс в Україні системно не досліджувався, через те перспективи наступних досліджень пов'язані з дискурс-аналізом і побудовою відповідної концепції, яка б у термінах дискурсивної психології опи-

об'єктивність і абсолютизація значення ритуалу.

Науковець наголошує на необхідності розмежування термінів "релігійна мова", "релігійний стиль", "релігійний текст" і "релігійний дискурс", а також різних реально існуючих підтипів останнього (християнського чи ісламського, католицького чи православного) як переважно абстрактного родового поняття. В якості теоретичних засад дослідження конкретного релігійного дискурсу названо основні концепти психолінгвістики: знак, мова, знання, когнітивні процеси, мовленнєва діяльність, комунікація, розуміння і т.п. Дослідниця не обходить увагою загальновідомі семантичні моделі кодування й розуміння інформації, зокрема мовленнєвого характеру, а також звертається до більш специфічних, але вагомих для дослідження розуміння саме релігійного дискурсу напрацювань, прикладом яких виступає когнітивна теорія метафори.

Актуальність і необхідність дослідження феномену релігійності науковець аргументує особливістю соціально-культурних реалій, одна з яких — суттєве зростання кількості віруючих в Україні (за статистикою, понад три чверті населення). Абсолютна більшість дорослого населення України сприймає факт існування Вищої Сили як об'єктивну істину, а тому відповідно дотримується певних ритуальних дій: відвідує богослужіння, виконує релігійні обряди, читає духовну літературу тощо. З цього випливає, що поглиблення та розширення досліджень релігійних уявлень, цінностей, ідеалів і картини світу загалом як цієї абсолютної більшості, так і віруючих за жорсткішими критеріями, є вагомим завданням сучасної науки. Треба визнати, що різні аспекти релігійної віри та супутніх феноменів упродовж останніх десятиліть активно вивчаються національними релігієзнавцями, істориками, культурологами, соціологами, філологами, педагогами і психологами різних напрямів. У психології навіть обґрунтовуються засади втілення духовної парадигми досліджень як базової для виходу з хронічної кризи психологічної науки, причому духовність асоціюється з релігійністю.

Дослідниця підкреслює: оскільки сучасна вітчизняна психологія йде шляхом постнекласичної раціональності, то виникає потреба в розробці нових методологічних підходів до вивчення унікального життєвого досвіду особистості, зокрема релігійного, щоб надалі порівнювати його з досвідом

Таким чином, назріла необхідність у системних психолінгвістичних дослідженнях релігійних аспектів життя людини, свідомості релігійної особистості, її релігійної картини світу, тобто особистості, яка творить власний життєвий часопростір символічними мовними і мовленнєвими засобами, надаючи

йому універсальних значень та унікальних смислів. Оскільки зовнішній і внутрішній світ людини як суб'єкта віри має соціально сконструйований разом з тим динамічний модус осмислення, то доцільно користуватися не поняттями "релігійний текст" чи "релігійна мова", а терміном "релігійний дискурс". В загальному філософському трактуванні релігійний дискурс розуміється як сукупність комунікативних дій або подій, спрямованих на трансляцію, збереження та розвиток релігійних уявлень. Соціологія бачить його як набір певних

дій, насамперед мовленнєвих, спрямованих на залучення людини до віри, а лінгвістика — релігійний текст у живому спілкуванні або сукупність актів релігійної комунікації. Науковець вважає, що такі поняття, як "теологічний дискурс", "християнський дискурс", "біблійний дискурс" і т. п. є видами (підтекстами) релігійного дискурсу як більш узагальненої категорії, а такі семантичні поєднання, як "релігійно-філософський дискурс", "проповідницький дискурс" та інші служать для означення змістового наповнення, цільової спрямованості у відповідній сфері комунікації.

Професійну корекцію наукового інтересу Наталії Савелюк як фахівця спостерігаємо у її статті "Елементи релігійного дискурсу в освітньо-виховному просторі України", опублікованої у збірнику наукових праць Рівненського ДГУ "Психологія: реальність і перспективи". Наш науковець резонно зауважує, що комплекс катаклізмів змушує Україну шукати виходу із кризи, яка у своїх витках має не тільки політичні, фінансово-матеріальні, а й глибоко духовні фактори. Один з напрямів подолання кризових явищ — трансформація вітчизняної системи освіти через інтеграцію в європейський освітній простір (а він водночас є і демократичним, і прагматичним), цементуючим осереддям якого виступають вічні християнські цінності з їх ключовим ціннісно-смысловим орієнтиром — "Любов'ю до Іншого". У дослідженні наголошується, що постмодерна людина сприймає вічні цінності не як жорстку догму, а як традиційну ідеологему, здатну в процесі релігійного дискурсу конструювати комунікацію звичайних людей не просто як мислячих індивідів, а як морально відповідальних, свідомих свого покликання на землі. Зазначається важлива



ня проходили в рамках V Міжнародного фестивалю "Світ психології" і мали глобальну тематичну спрямованість — "Г.І.Челпанов: ХХІ століття". Науковці працювали в кількох проблемних напрямках: "Г.І.Челпанов: історичні аспекти становлення психології як самостійної науки", "Психологія ХХІ століття: здобутки і перспективи", "Педагогіка майбутнього: технології плекання довершеної особистості", "Філософія, психологія людини, суспільства і культури: виміри третього тисячоліття", "Психологічні, педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні", "Культурно-історичний потенціал гуманітарних наук: виклики сьогодення".

"Дискурсивний поворот" у психології як міждисциплінарна відповідь на запитання сьогодення" став темою виступу нашого науковця на Челпанівських читаннях. У виступі здійснено загальний теоретичний аналіз передумов становлення й основних ідей "дискурсивного повороту" в психології, окреслено його сучасні перспективи. Окрім цього, на фоні ґрунтовних напрацювань західної дискурсивної психології та її помітного резонансу в російських наукових колах, відзначається внесок українських науковців психолінгвістичного й нарративного підходів. Визначаючи актуальність проблематики, автор наголошує, що саме спроба побудувати психологію за строгим взірцем математико-природничих наук стала однією з причин методологічної кризи як поразки з боку життєвих реалій, і нагадує, що вже в минулому столітті провідні психологи намітили магістральний шлях виходу із такого теоретичного тупика — культурно-історичну психологію, котра втілює собою нерозривний зв'язок психіки особистості зі знаково символічним, у тому числі мовним, середовищем функціонування.

сувала феномен релігійності як невід'ємну складову українського національного менталітету.

Саме феномен релігійності став основним об'єктом наукових досліджень доцента Наталії Савелюк, а це вона постійно підтверджує своїми аналітичними публікаціями й активною участю у всеукраїнських і міжнародних наукових форумах. Одним із таких форумів була Міжнародна наукова конференція "Актуальні проблеми психолінгвістики і психології мови та мовлення", підготовлена Східноєвропейським НУ ім. Лесі Українки спільно з Українською асоціацією психолінгвістів і Центром соціальних ініціатив і аналітичних досліджень, де в секції "Психологія мови і мовлення" наш науковець виступила з доповіддю "Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект)".

У дослідженні охарактеризовано специфіку релігійного дискурсу як об'єкта психолінгвістичного аналізу, обґрунтовано важливість вивчення відповідної сфери комунікативно-мовленнєвої діяльності в ситуації духовної кризи суспільства і складних методологічних пошуків вітчизняної психології. На основі новітніх філософських, соціологічних і лінгвістичних досліджень уточнено визначення терміну "релігійний дискурс".

Важливо, що виокремлено низку суттєвих особливостей релігійного дискурсу: наявність такого учасника дискурсу, як Бог ("суперагент" дискурсу), а також посередників між Богом і людьми (пророки, ангели, святі); опора на культові книги та культові споруди як основу для текстового і хронологічного забезпечення дискурсу; базуюваність на цінностях, які залишаються "законсервованими" упродовж тисячоліть; залучення специфічної лексики і мовних зворотів; суттєва символічність і метафоричність;



Інших для виведення певних загальних закономірностей. У цьому контексті важлива роль належить психолінгвістиці: її багатий теоретичний і діагностичний арсенал дає змогу досліджувати життя як "народження і прочитання низки текстів", а також користуватися апробованими емпіричними методиками, що поєднують в собі як ідеографічний, так і номотетичний підходи. Більше того, потенціал психолінгвістики в аналізі феноменів релігійної особистості в українській психології достатньо не розкритий і не реалізований.

думка, з якою важко не погодитись: якщо релігійний дискурс розглядати як суттєво ритуалізоване, стилістично формалізоване та глибоко інтимне спілкування людини з Богом за посередництвом священнослужителів, то він може бути включеним у широкий дискурс освітніх навчальних закладів; якщо ж релігійний дискурс розуміти як комунікації, діалоги, дискусії на релігійну тематику з метою виразити сподівання і надії людини на духовну підтримку, то він може стати елементом загального дискурсу в освітньому закладі.